

Keynesiánské TRR

Úvod

- „Friedrich Hayek, nebo Joseph Schumpeter byli tak vylekaní fašismem, který k nim do Rakouska vtrhl, že přišli s nakažlivou ideou oslabení státu ve prospěch síly volného trhu. Tolik se báli dalších nástupců šíleného Hitlera... Ovšem anglický ekonom John Maynard Keynes měl z Británie opačné smutné zkušenosti. Dospěl k závěru, že společnost ohrožuje právě nepředvídatelnost a nejistota, kterou plodí volný trh, tudíž je třeba posílit stát a jeho vliv na stabilizaci ekonomiky.“

Úvod

- Velká hospodářská krize (1929-1933),
- změna chápání role státu v ekonomice – vlády by měly ovlivňovat výkyvy hospodářského cyklu
- měnová politika – snížení úrokové míry pro půjčování peněz
- fiskální politika – stát má v období ekonomické prosperity šetřit a vytvářet rozpočtové přebytky, které využije v čase ekonomických poklesů na podporu ekonomiky – viz obr.

Úvod

- teorie RR spojená s keynesiánstvím – skupina teorií jádro-periférie - význam poptávky po zboží vyráběném v regionu
- J.M. Keynes – pojem multiplikátoru – „každé výdaje jsou současně příjmem někoho jiného a s rostoucími příjmy se zvyšuje i spotřeba“

Teorie exportní základny (2a)

- 30. léta 20. st. – nový prvek v regionálních modelech – zaměstnanost v základním (exportním) a doplňkovém (obslužném) sektoru – tzv. modely exportní základny
- D. North – odmítnutí gradualistických teorií růstu (v rozporu s historickým vývojem USA)
- Podle Northa – klíčovou roli v rozvoji jednotlivých oblastí v USA sehrála poptávka na světových trzích po zboží, které bylo možno v regionu produkovat = regiony se rozvinuly na základě vnějšího impulsu, nikoli postupným rozvojem dělby práce v regionu

Teorie exportní základny (2b)

- dominantní role exportu
 - ▣ úspěch rozvoje daného regionu závisí na schopnosti vyrobit úspěšnou exportní komoditu
- význam vnějších úspor
 - ▣ včetně aglomeračních výhod
- teorie rozděluje ekonomiku do dvou hlavních sektorů
 - ▣ (a) základní (exportní) sektor = odvětví produkující zboží a služby na export
 - ▣ (b) doplňkový (obslužný) sektor = odvětví zabezpečující chod základního sektoru

Teorie exportní základny (2c1)

□ tři hlavní postuláty

- a) region by měl být definován jako území se společnou výrobní základnou
- b) úspěšnost exportu zboží z regionu je určující pro míru jeho ekonomického růstu
- c) exportní základny je hlavním faktorem určujícím absolutní i relativní příjem v regionu a tím ovlivňuje rozvoj obslužných funkcí i atraktivitu regionu.

Teorie exportní základny (2c2)

- vlastní proces specializace regionu na export konkrétního zboží či služeb probíhá metodou pokusu a omylu tak dlouho, dokud nebude objeveno zboží, v jehož produkci region disponuje konkurenční výhodou

Teorie exportní základny (2d)

- díky rozdílným charakteristikám regionů je jejich rozvoj vždy nerovnoměrný
- mobilita výrobních faktorů
 - ▣ mechanismus pro vyrovnávání meziregionálních rozdílů
 - ▣ je ve vyspělých zemích dostatečná (i díky poklesu dopravních nákladů) = není třeba do procesu regionální diferenciacce zasahovat

Teorie exportní základny (2e)

□ kritika

- teorie neodpovídá ekonomickému vývoji sektorů v USA
- existují i jiné významné faktory růstu než je export – role exportu není nejvýznamnější
- teorie podceňuje význam „obslužného“ sektoru
- pro tradičně hospodářsky a sociálně slabé regiony je šance nastartování růstové trajektorie založené na exportu mizivá

Harrod-Domarův růstový model (3a)

- 40. léta 20. stol.
- ukazuje výraznou tendenci ekonomiky k nerovnovážnému vývoji
- hlavní příčina nerovnovážného vývoje je dvojitý efekt každé investice:
 - a) důchodotvorný efekt = vytváření dodatečných důchodů pomocí multiplikačního efektu
 - b) kapacitotvorný efekt = zvýšení výrobní kapacity
- aby růst nezpůsobil disproporce, je třeba, aby oba efekty byly v rovnováze

Harrod-Domarův růstový model (3b)

- model rozlišuje 4 míry růstu
 - a) přirozená míra růstu je daná přírůstkem obyvatelstva a technickým pokrokem
 - b) zaručená míra růstu je takové tempo růstu národního důchodu, které udržuje rovnost plánovaných úspor a plánovaných investic
 - c) anticipovaná míra růstu – očekávají tržní subjekty a na jejím základě rozhodují o investicích
 - d) realizovaná míra růstu – skutečná míra – je zjišťovaná ex post
- k rovnovážnému růstu může dojít pouze za předpokladu rovnosti přirozené a zaručené míry růstu

Harrod-Domarův růstový model (3c)

□ kritika

▣ model spočívá na nerealistických předpokladech

- produkce je jednoho druhu zboží
- neexistence úspor z rozsahu
- stálý poměr kapitálu a pracovních sil

□ implikace pro regionální politiku

- ▣ podpora investiční aktivity v méně vyspělých regionech ve formě veřejných investic do infrastruktury nebo investičními pobídkami pro soukromé investory

Teorie růstových pólů (4a)

- teorie růstových pólů (F. Perroux, J. Boudeville) – 50. léta – nerovnoměrný vývoj je samozřejmý, neboť k růstu nemůže docházet všude ve stejné míře
- teorie se stala jednou z nejznámějších teorií RR – v mnoha zemích byla prakticky aplikována
- Perroux rozlišuje hnací a hnaná odvětví
- hnací odvětví (propulsive industries) definoval jako rychle se rozvíjející odvětví, kterému dominují velké, neustále inovující firmy, vysílající silné rozvojové impulsy firmám v okolí (= hnané odvětví)

Teorie růstových pólů (4b)

- Perrouxovy teorie byly převedeny do podoby analýzy vstup-výstup (input-output)
 - ▣ tato analýza se snaží podchytit a analyzovat vztahy mezi odvětvími a sektory zkoumaného celku (regionu, státu)
 - ▣ analýza pracuje na principu podobném podvojnému účetnictví, založeném na základním principu, že každá produkce vyžaduje nějaké vstupy
 - ▣ vstupy i výstupy jsou zachyceny ve formě tabulek (matice vztahů)

Teorie růstových pólů (4c)

- Regionální multiplikátor – součet tří efektů vzrůstu poptávky na příjmy v regionu
 - a) přímý efekt = příjem ze zvýšené poptávky ze zboží produkovaném v regionu
 - b) nepřímý efekt = zvýšený příjem v ostatních odvětvích, která kooperují s odvětvím, po jehož zboží vzrostla poptávka)
 - c) zpětnou vazbu/indukovaný efekt = zvýšené výdaje domácností, jejichž příjem se zvýšil díky přímému a nepřímému efektu)
- k rozšíření teorie přispěl J. Boudeville, který se pokusil propojit Perrouxovu teorii s Christalerovou teorií – vznikla teorie růstových center a růstových os

Teorie růstových pólů (4d)

- podle Boudevilla jsou klíčová hnací odvětví taková, u kterých růst produkce indukuje výraznější nárůst produkce v hnaných odvětvích
- polarizace – vzájemné přitahování některých ekonomických aktivit, podobně jako v magnetickém poli
 - ▣ polarizací dochází k prohlubování rozdílů
- teorie předpokládala, že v regionech, kde jsou hnací odvětví lokalizována, budou díky úzké kooperaci lépe prosperovat i ostatní firmy

Teorie růstových pólů (4e1)

- v 50. a 60. letech 20. století byla teorie využita pro konkrétní opatření v rámci regionální politiky v několika zemích
- hnací odvětví – automobilový průmysl, ocelářství a chemie
 - ▣ lokalizace nových závodů těchto odvětví byla v některých případech (např. Británie, jižní Itálie) směřována do zaostávajících oblastí, aby se tak inicioval rozvoj regionu

Teorie růstových pólů (4e2)

- nosná soustava měst (Boudeville, Francie)
 - ▣ tři homogenní oblasti (Paříž, Východ a Západ),
 - ▣ osm polarizovaných oblastí se středisky (póly), které byly nazvány "vyrovnávací metropole"
 - ▣ dvacet jedna plánovacích oblastí, pro něž byly zpracovány krátkodobé plány na rozmístění investic
- ▣ cílem bylo koncentrovat investice do vyrovnávacích metropolí, a snížit územní disparity mezi rychle se rozvíjející Paříží a zbytkem Francie

Teorie růstových pólů (4f)

- výsledky těchto opatření nebyly přesvědčivé a zůstaly za očekáváním

- důvody
 - podcenění významu tvorby inovací
 - přecenění významu regionálního multiplikátoru
 - příčinou negativního hodnocení byla i nerealisticky velká očekávání

Teorie kumulovaných příčin (5a)

- Gunnar Myrdal (1898 – 1987)
 - ▣ odmítá hypotézu o automatické tendenci sociálního systému ke stabilizaci
 - ▣ tvrdí, že změna vyvolává další změny, které ji umocní
- Myrdal vyšel ze 3 skutečností
 - a) na světě existuje malá skupina bohatých států a mnohem větší počet chudých zemí
 - b) bohaté země pokračují v ekonomickém vývoji, zatímco v chudých státech se jedná spíše o stagnaci
 - c) proto se z globálního hlediska rozdíl mezi bohatými a chudými státy zvětšily

Teorie kumulovaných příčin (5b)

- Myrdal odmítá dělení věd a požaduje multidisciplinární přístup (např. nerozlišovat ekonomické versus neekonomické faktory, ale relevantní, částečně relevantní a irelevantní faktory)
- koncept oběžné kumulativní kauzality (circular cumulative causation) – změna jednoho faktoru způsobí změnu orientace dalších faktorů tak, že tyto sekundární změny posilují prvotní změnu
- „*když se po nějakém šoku systém uvede do pohybu, změny jednotlivých faktorů působí ve stejném směru*“ (např. změny cenové hladiny)

Teorie kumulovaných příčin (5c)

- vzájemnou provázanost faktorů a jejich kumulativní působení lze podle Myrdala aplikovat na celou oblast sociálních vztahů
- Myrdal předpokládá, že jakmile se některý region vyvíjí rychleji než ostatní regiony, bude se rozdíl mezi tímto regionem a ostatními regiony zvětšovat
- ke spuštění negativního (destruktivního) kumulativního mechanismu může dojít např. prostřednictvím krachu továrny nebo zvýšením místních daní

Teorie kumulovaných příčin (5d)

- regionální drenáž – odčerpávání finančních prostředků ve formě úspor z periferie do centra prostřednictvím bankovní soustavy
- mobilitu kapitálu, selektivní migraci obyvatelstva a meziregionální obchod považuje Myrdal za prostředek, kterým se kumulativní mechanismy projevují
- uvádí příklad italského jihu po odstranění celní ochrany po sjednocení Itálie, způsobené konkurencí zboží z daleko vyspělejšího severu
- významnou část vnějších úspor představují aglomerační úspory (např. úspora dopravních nákladů díky blízkosti firem, společné využívání infrastruktury)

Teorie kumulovaných příčin (5e)

- působení kumulativních mechanismů ve vyspělých regionech Myrdal popsal jako růstovou spirálu
- vývoj je charakteristický odčerpáváním zdrojů růstu (kapitálu a perspektivní pracovní síly) z méně vyspělých do vyspělých regionů
- dopad většiny kumulativních mechanismů na méně vyspělé regiony je negativní – tzv. backwash effects – způsobující vývoj dolů po spirále
- pozitivní efekty (spread effects) z vyspělých regionů na méně vyspělé považuje Myrdal spíše za výjimečné

Teorie kumulovaných příčin (5f1)

- vývoj meziregionálních rozdílů probíhá podle Myrdala ve třech fázích
 - a) selekce = diferenciacce úspěšnosti subjektů
 - b) expanze bohatých – rozdíly dosahují maxima
 - c) difuze/integrace – rozdíly se snižují růstem vzájemné provázanosti

- po skončení cyklu lze předpokládat větší rozdíly

Teorie kumulovaných příčin (5f2)

- ve vyspělých zemích jsou efekty na méně vyspělé regiony významnější než v rozvojových zemích – díky systému parlamentní demokracie, odlišnému institucionálnímu rámci a cílenému úsilí státu o snižování rozdílů v souladu s koncepcí státu blahobytu (welfare state)

Teorie kumulovaných příčin (5g)

- základní nástroj k překonání zaostalosti – integrovaný rozvojový plán – umožní realizaci celospolečensky prospěšných investičních akcí, které umožní nastartovat růst
- zdroje na realizaci plánu – odložení současné spotřeby a přesunutí zdrojů na investice – omezení importu spotřebního a luxusního zboží
- za typický příklad kumulativního mechanismu na nadnárodní úrovni považuje Myrdal mezinárodní obchod

Teorie kumulovaných příčin (5h)

□ kritika

- a) jednostranný pohled na směr působení kumulativních mechanismů
- b) podcenění pozitivních vazeb spread effects
- c) málo realistické jsou i představy o získání zdrojů pro realizaci rozvojových plánů v rozvojových zemích odložením současné spotřeby
- d) přecenení schopnosti státních orgánů efektivně využívat veřejné zdroje

Teorie kumulovaných příčin (5i)

- využití
 - ▣ Myrdalova teorie byla využita při rozvoji poválečné hospodářské politiky ve Švédsku
- dlouhodobější využití je diskutabilní – někteří autoři hovoří o krizi „skandinávského modelu“
 - ▣ expanze veřejného sektoru
 - ▣ zvýšení daní
 - ▣ postupná ztráta konkurenceschopnosti

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6a)

- Albert Hirschman (1915-2012)
 - ekonomický expert v Latinské Americe – kritizoval omezenou využitelnost jiných teorií pro reálnou hospodářskou politiku
- rozvojová strategie nemá hledat optimální kombinaci stávajících zdrojů, ale nalézt zdroje skryté nebo špatně využívané
- Rozlišuje zdroje podle toho, zda v průběhu jejich využívání dochází k jejich vyčerpávání (např. nerostné suroviny) nebo k jejich rozvíjení nebo rozmnožování (např. lidské dovednosti nebo kapitál). Největší potenciál růstu má druhý typ zdrojů, avšak těch je na počátku vývoje nejméně.

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6b)

- Hirschman zdůraznil potřebu mobilizace existujících zdrojů, a zejména nalezení brokera nebo katalyzátoru (tzv. binding agent), který různé rozptýlené a skryté zdroje propojí
- Hirschman tvrdí, že problémem rozvojových zemí není nedostatek kapitálu, ale neochota, případně neschopnost jej investovat (např. odliv kapitálu z rozvojových zemí – dovoz luxusního zboží)
- teorie se staví skepticky k intervencím státu s cílem napravit nerovnováhu.
- existenci nerovnovah považuje Hirschman za nezbytně nutnou k udržení ekonomiky v pohybu

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6c)

- Hirschman se přiklání k možnosti, že nejprve je nutné investovat do výroby, i když neexistuje dostatečná infrastruktura
 - ▣ dostatek infrastruktury nevyvolá nutně rozvoj výroby, zatímco opačně tato vazba existuje – rozvoj výroby vyvolá silný tlak na rozvoj infrastruktury
- hovoří o potřebě vzniku center i pólů růstu (Perroux)
- meziregionální či mezistátní rozdíly v růstu jsou nezbytnou podmínkou pro růst samotný
- význam pozitivních očekávání pro rozvoj – progresivní regiony zdůrazňují odstup od ostatních regionů – zdůrazňování vlastní nadřazenosti

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6d)

- zdůrazňování vlastní nadřazenosti úspěšnějších regionů nad méně úspěšnými má podle Hirschmana kumulativní účinek. Příklad – rčení často používané Italy, že Afrika začíná jižně od regionu, kde příslušný Ital bydlí.
- růst, který dosahuje region sever, má několik přímých důsledků pro region jih, které lze rozdělit na pozitivní a negativní.
- pozitivní – zvýšení nákupu zboží produkovaného na jihu a investice plynoucí ze severu na jih
- negativní – vytlačování méně kvalitnějšího zboží produkovaného na jihu kvalitnějším zbožím ze severu

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6e)

- nejvýznamnější negativní mechanismus je selektivní migrace obyvatel z jihu na sever – odliv techniků, manažerů a podnikavých mladých lidí – příčina: rozdíly v odměňování klíčových pracovníků
- Hirschman byl přesvědčen, že po určité době pozitivní mechanismy převládnou, neboť rozvoj jihu je i v zájmu severu – jih by měl pro sever fungovat jako dodavatel i jako odbytiště výrobků
- hrozí nebezpečí, že jih nebude schopen reagovat na požadavky severu, sever si dodávky opatří dovozem a jih bude ponechán ve své zaostalosti – příklad italského Mezzogiorna

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6f)

- Hirschman preferuje pomocí veřejných investic podpořit nejprve sever, a teprve později podpořit veřejnými investicemi (případně daňovými úlevami) jih
- Hirschman si klade otázku za jakých podmínek by bylo pro jih lépe být samostatným státem než regionem, zastává názor, že separatismus regionu neprospěje, ale jeho argumentace vyznívá spíše naopak
- Hirschman, podobně jako Myrdal, staví do kontrastu pozitivní a negativní procesy, jimiž jádro ovlivňuje rozvoj periferie. Stejný mechanismus může v různých vývojových fázích působit opačným směrem – např. migrace – obrácení migračních toků v USA – Sunbelt.

Teorie nerovnoměrného rozvoje (6g)

- Hirschman kritizuje Myrdalovo nepochopení naprosté nezbytnosti existence meziregionálních rozdílů pro samotný vývoj
- podle Hirschmana mají pozitivní mechanismy pro rozvoj regionů větší význam, než uvádí Myrdal a po určité době převáží působení negativních mechanismů
- společným rysem obou teorií je předpoklad dlouhodobé existence prostorově nerovnoměrného vývoje, který vyžaduje nějakou formu intervence státu

Teorie polarizovaného rozvoje (7a)

- Friedmann – autor „obecné teorie polarizovaného rozvoje“ – zavedl pojem jádro-periférie (core-periphery)
- teorie se snaží stávající teorie regionálního rozvoje začlenit do širšího rámce představovaného teoriemi společenského rozvoje
- Friedmann vychází z myšlenky nerovnoměrného rozdělení moci v ekonomice a ve společnosti, které vyústuje ve vytvoření takové struktury vzájemných vztahů (administrativních struktur, vzorců obchodu, migrace), která je výhodnější pro jádro

Teorie polarizovaného rozvoje (7b)

- Friedmann rozlišuje 6 efektů, které způsobují dominanci jádra nad periférií
 - a) Efekt dominance neboli trvalé oslabování periferního regionu – „koloniální“ vzorec dopravy
 - b) Informační efekt – podporuje vznik inovací
 - c) Psychologický efekt – vytváření podmínek příznivých pro vznik dalších inovací v jádru
 - d) Modernizační efekt – transformace stávajících sociálních hodnot
 - e) Efekt vazeb – tzv. linkage efekt – tendence inovací plodit další inovace
 - f) Výrobní efekt – vytváření takové struktury ekonomických vztahů, které jsou výhodné pro inovující subjekty

Teorie polarizovaného rozvoje (7c)

- Friedmann spatřuje souhrnný dopad všech mechanismů v napětí mezi jádrem a periférií
- řešení vidí v decentralizaci moci, což by mohlo vést až ke vzniku nového jádra
- konkrétní region může být podřízen jádrům vyšší řádovostí úrovně a současně plnit roli jádra vůči jiným regionům
- vznik a šíření inovací v regionálním systému probíhá dle hierarchického vzorce

Teorie polarizovaného rozvoje (7d)

- Friedman rozdělil vývoj prostorové ekonomiky do čtyř fází: (a) preindustriální společnost, (b) jádro-periférie, (c) disperze ekonomické aktivity a do jisté míry i řídicích funkcí do periférie, (d) integrovaná ekonomika – převládají vztahy vzájemné závislosti mezi již víceméně rozvinutými oblastmi
- v prvních dvou fázích je vytvoření polarizovanosti jádro-periférie nezbytné pro další rozvoj, v dalších fázích je existence polarizované struktury dysfunkční
- růst má být v periferních oblastech urychlen vytvořením systému městských regionů, které mají četné lokalizační výhody

Teorie polarizovaného rozvoje (7e)

□ Význam

- a) zdůraznila význam institucionálních struktur a behaviorálních faktorů pro regionální rozvoj
- b) jedná se o pojetí moci ve zřetelně strukturalistickém pojetí
- c) pokus o systematické utřídění kumulativních mechanismů

Shrnutí (8a)

- teorie jádro-periférie považují regionální růst za nerovnovážný proces
- tyto teorie rozlišují význam různých odvětví pro ekonomický růst a zdůrazňují především roli poptávky
- vychází z předpokladu dlouhodobé nerovnoměrnosti ekonomického rozvoje, která proto vyžaduje intervence vlády
- základní filozofii přístupu k řešení regionálních problémů lze v tomto období vystihnout spojením „práce za dělníky“
- nástroje – finanční podněty firmám investujícím v zaostávajících regionech

Děkujeme za pozornost !!!!!

Klusáček P. (2010). Teorie Keynesiánského období. In T. Krejčí et al. Regionální rozvoj – aplikace, teorie, regionalizace, pp. 44-60. Brno: MENDELU.